

# **Rendszerváltás, demokrácia és a magyar társadalom**

Szerkesztette: Bíró-Nagy András

Szerzők: Bíró-Nagy András, Dobszai Dalma, Kadlót Tibor, König Annamária

2016. július

## Tartalom

Tartalom .....	2
1. Vezetői összefoglaló .....	3
2. A magyar társadalom értékszerkezetének jellemzői.....	5
2.1. Bizalomhiány .....	7
2.2. Etatizmus, paternalizmus iránti igény .....	10
2.3. Demokráciához való viszony .....	12
2.4. Ideológiai önbesorolás, pártválasztás .....	15
3. A rendszerváltással kapcsolatos elvárások és az átalakulás társadalmi következményei .....	17
3.1. A rendszerváltás megítélése.....	18
3.2. A rendszerváltás egyes tényezőinek megítélése: kapitalizmus, demokrácia és nacionalizmus.....	21
3.3. Az Európai Unió megítélése Magyarországon.....	27
4. Konklúzió .....	32
Impresszum .....	35

## 1. Vezetői összefoglaló

A Policy Solutions tanulmányának célja annak bemutatása, hogy a rendszerváltás után 25 évvel milyen a gazdasági-társadalmi átmenet megítélése a magyar állampolgárok között, és az is, hogy a rendszerváltás, a kapitalizmus és a demokrácia percepciójának változásai miként tették lehetővé a 2010 utáni illiberális belpolitikai trendeket. A rendszerváltás és a magyar társadalom viszonyának elemzéséhez, ahol csak lehetett, nemzetközi értékkutatások (World Values Survey, European Social Survey, Eurobarometer) adatait használtuk fel. Ezeket a kutatásokat a témába vágó legrelevánsabb magyarországi kutatási eredményekkel egészítettük ki.

A magyar társadalom értékstruktúrájának a kutatók által leggyakrabban hangsúlyozott elemei a racionális, ám zárt gondolkodás, a demokráciának tulajdonított fontosság relatív gyengesége, a bizalmatlanság, a tolerancia hiánya, valamint a paternalizmus és az etatizmus iránti igény. A paternalizmus, valamint az állami szerepvállalás dominanciája a rendszerváltás előtti államszocialista rendszer egyik legfőbb sajátossága volt. A rendszerváltást követően, a piacgazdaságra való áttérés és a privatizációs időszak után az állami gondoskodásra való társadalmi igény azonban továbbra is a magyar néplélek egyik meghatározó sajátossága, ami összefüggésbe hozható a szociális bizonytalanság elkerülésének igényével.

A magyar társadalom további fontos alapvető jellemzője a bizalom nagyon alacsony szintje, a politikai intézmények felé és a személyközi kapcsolatokban is. A magyar társadalomban tapasztalható általános bizalomhiány nem csak azért káros, mert a politikai rendszerre és a demokrácia minőségére gyakorol negatív hatást – hiszen ha az állampolgárok nem bíznak választott politikusaikban, vezetőikben, akkor a demokratikus folyamatokban való részvételben sem lesznek érdekeltek –, hanem alapvető társadalmi értékek, mint a tolerancia, szolidaritás kibontakozását is gátolja. Mindez pedig a társadalmi kohézió erodálása mellett a gazdasági prosperitás lehetőségét is korlátozza, vagyis a bizalmatlanság a társadalmi élet minden területére kedvezőtlen hatást gyakorol.

Az állami intézményekkel szembeni bizalomhiány a paternalizmus iránti erős igényel párosulva a magyar társadalom állam iránti egészen sajátos, ambivalens érzületéről árulkodik. A kutatási adatok alapján ugyanis a magyarok többsége a rendszerváltás után 25 évvel is az államtól várja saját jólétének növekedését, illetve közvetve sorsának irányítását, mindezt annak ellenére, hogy szinte egyáltalán nem bízik az ezt – legalábbis szerintük – előmozdítani hivatott politikusokban és intézményekben. A kutatásokból jól látszik továbbá, hogy a magyarok a munkahelyteremtés és a szociális biztonság területén igénylik a leginkább az erőteljes állami szerepvállalást.

A magyar társadalom rendszerváltással és a demokráciával kapcsolatos elvárásaiból világosan kitűnik, hogy a magyar politikai elit 1990-et követően folyamatosan alábecsülte a jóléti aspektusok jelentőségét. A magyarok többsége számára a demokrácia az anyagi előrelépés és a szociális biztonság reményét jelentette. A magyar társadalomnak a rendszerváltásról alkotott negatív véleménye elsősorban a növekvő munkanélküliségből és a megnehezült társadalmi mobilitásból, a társadalmi különbségek növekedéséből, valamint a szociális biztonság csökkenéséből fakad. Ez a vélekedés, a kapitalizmussal és a demokrácia teljesítményével kapcsolatos elégedetlenség nem vezetett ugyan ahhoz, hogy a diktatúra népszerű berendezkedés legyen, de intő jel, hogy a magyar társadalom harmada számára már egyre megy, hogy demokrácia vagy diktatúra van az országban – mivel nem számítanak már arra, hogy a demokrácia egyértelmű pozitív változást tudni hozni az életükben. Mindez igencsak megkönnyítette azt, hogy 2010 után a Fidesz alapvetően átalakítsa a magyar demokratikus intézményrendszert, és azt is lehetővé tette, hogy ezek a radikális változások csekély társadalmi ellenállással keresztülvihetők legyenek. Ez egyben fontos tanulság lehet más európai országok számára is: az egyenlőtlenségek növekedése, a szociális feszültségek növekedése és kezeletlensége meggyengítheti a demokratikus alapokat is, és olyan elitellenes hangulathoz vezethet, amely megágyazhat a status quo radikális felforgatásával kampányoló anti-establishment erők további előretörésének.

Mivel a magyarok szubjektív problématerképén továbbra is a szegénység, a munka világa, a szociális ellátórendszer gyengeségei szerepelnek az élen, kijelenthető, hogy a demokrácia megítélésének javításához Magyarországon elsősorban az egzisztenciális, jóléti kérdések terén elért eredményeken keresztül vezet az út. A politikába való beleszólás lehetősége és a különböző szabadságjogok nem érnek fel a magyar választók számára a létbiztonsággal, az anyagi jóléttel, a biztos munkahely ígéretével. A magyarok jelentős része számára utóbbi dimenziókban a rendszerváltást követő negyedszázad kudarcos időszaknak számít. Olyan politikai vízióval és szakpolitikai kezdeményezésekkel fordítható át esetleg ez a negatív megítélés, amelyek – az emberek várakozásaival, reményeivel összhangban – csökkentik az egyenlőtlenségeket, erősítik a társadalmi mobilitás lehetőségét, általában véve egy igazságosabb országot teremtenek, ahol a munkahely és a megélhetés biztosabb lábakon áll, mint az utóbbi 25 évben. A fő feladat tehát a gazdasági prosperitás feltételeinek megteremtése, és annak megosztása a társadalom minél szélesebb köreiben, annak érdekében, hogy jóval többen érezhessék magukat a folyamatosan alakuló világ nyerteseinek, mint veszteseinek.

## **2. A magyar társadalom értékstruktúrájának jellemzői**

E tanulmány célja annak bemutatása, hogy a rendszerváltás után 25 évvel milyen a gazdasági-társadalmi átmenet megítélése a magyar állampolgárok között, és az is, hogy a rendszerváltás, a kapitalizmus és a demokrácia percepciójának változásai miként tették lehetővé a 2010 utáni illiberális belpolitikai trendeket. A Policy Solutions ezért első lépésben megvizsgálta a magyar társadalom értékstruktúrájának legfontosabb elemeit, amelyek egyben azt is megmagyarázzák, hogy milyen várakozásokkal tekintettek a magyarok a rendszerváltás felé. Ezt követően azt elemeztük, hogy miként változtak a gazdasági-társadalmi átmenetről kialakult

vélemények a magyar társadalomban, és milyen tényezők magyarázzák a rendszerváltás különböző aspektusainak negatív megítélését. Végezetül áttekintettük, hogy az átmenet következményeit milyen tekintetben becsülte alá a magyar politikai elit, és mit lehetne tenni annak érdekében, hogy a rendszerváltás és a demokrácia megítélése javuljon Magyarországon. A rendszerváltás és a magyar társadalom viszonyának elemzéséhez, ahol csak lehetett, nemzetközi értékutatások (World Values Survey, European Social Survey, Eurobarometer) adatait használtuk fel. Ezeket a kutatásokat a témába vágó legrelevánsabb magyarországi kutatási eredményekkel egészítettük ki.

A társadalmak értékstruktúrájának vizsgálatára és nemzetközi összehasonlítására Ronald Inglehart alkotott kétdimenziós modellt, amely bevett hivatkozási alapul szolgál az egyes országokban jellemző alapvető társadalmi-gazdasági-kulturális értékek vizsgálatánál. A modell egyik dimenziója a közösségi, kollektív értékek mentén helyezi el az országokat, és rangsorolja azokat a modernizáció vagy szekularizáció szintje alapján. Az Inglehart által tradicionális/szekuláris-rationális tengelynek nevezett dimenzió a vallás, a család és nemzeti azonosulás, a hagyományok tiszteletét, a közösség egyén feletti kontrolljának mértékét mutatja. A modell második dimenziója az egyéni értékek felől közelíti meg a kérdést, és a túlélés/jólét végpontjai között helyezi el a vizsgált országokat, azt vizsgálva, hogy a materiális szükségleteken túl az önmegvalósítás, önkifejezés értékei mennyire elfogadottak az adott társadalomban. Utóbbi felosztás többek között a tolerancia és a bizalom szintjét, a politikai döntések befolyásolásának igényét, a szabadságjogok iránti elköteleződést, valamint a civil társadalom erősségét mutatja.

Ezen dimenziókban az empirikus, nemzetközi összehasonlító World Values Survey (WVS) értékutatás longitudinális adatfelvételi eredményei alapján **Magyarországra a tradicionális/világi tengelyen meglepően magas, a fejlett nyugati országokhoz hasonló érték jellemzi, azaz határozottan racionális, világi gondolkodásmód jellemző rá. A második, személyes értékekre vonatkozó önkifejezési tengelyen azonban alacsony értékkel bír, ami ebben a tekintetben zárt gondolkodást**

**feltételez.** Ez a sajátos kettősség Magyarországot a keleti és nyugati államok közé helyezi a két fenti dimenzió által meghatározott értéktérképen, de a nyugati országokkal, sőt, **még a saját földrajzi régiójába tartozó kelet-közép-európai posztszocialista országokkal szemben is sokkal közelebb áll a keleti, ortodox kultúrájú államok értékrendjéhez.** Ez az értékhelyzet ráadásul igen stabilnak bizonyult, a rendszerváltás óta eltelt bő két és fél évtized során sem változott.<sup>1</sup> **Ennek az értékszerkezetnek a kutatók által leggyakrabban hangoztatott elemei a racionális, ám zárt gondolkodás, a demokráciának tulajdonított fontosság relatív gyengesége, a bizalmatlanság, a tolerancia hiánya, a normazavar, az igazságtalanság érzése, valamint a paternalizmus és az etatizmus iránti igény.**<sup>2</sup>

## 2.1. Bizalomhiány

A World Values Survey felméréseiből talán a magyar társadalom bizalomhiányos állapota a legszembetűnőbb. **A politikai hatalommal bíró intézményekben közös, hogy nagyon kevéssé bíznak bennük a magyarok.** Abszolút többségük bizalmatlan a végrehajtó és a törvényhozó hatalommal, valamint a pártokkal szemben egyaránt, ami a politikából való általános kiábrándultságra enged következtetni. A kormányt a WVS adatai alapján 1998-ban 42%, 2009-ben már csupán 16% támogatta bizalmával, miközben a bizalmatlanok aránya jelentősen, 55%-ról 82%-ra nőtt.

A parlamentet a rendszerváltás után egy évtizeddel közel hattizedük tartotta megbízhatatlannak, szemben 37%-kal, aki bízott a választott törvényhozó testületben. 2009-re ennek az intézménynek is tovább romlott a hitelessége, a kormánnyal megegyező arányban, vagyis az emberek több mint négyötöde nem bízott már a parlamentben.

<sup>1</sup> <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp?CMSID=Findings>

<sup>2</sup> <http://mek.oszk.hu/13400/13433/13433.pdf>

**A kormány és a parlament siralmas bizalmi értékein is túltesz a politikai pártokba vetett általános bizalom, pontosabban annak szinte teljes hiánya.** 1998-ban már eleve a magyarok háromnegyede nem bízott a politikai hatalomgyakorlásra aspiráló szervezetekben, 2009-re pedig ennél is tovább süllyedt a bizalmi mutatójuk, mivel 90%-ra nőtt a bizalmatlanok aránya.

**A 2009-es év a gazdasági világválság mellett politikai válságot is jelentett Magyarország számára,** így a WVS adatfelvételének igen kedvezőtlen eredményeire ebben a kérdésben az aktuálpolitikai helyzet is hatással lehetett. Az Eurobarometer legfrissebb, 2015 ősziére vonatkozó adatai azt mutatják azonban, hogy **a politikai intézmények iránti bizalmatlanság továbbra is stabil meghatározója a magyarok értékstruktúrájának:** a kormányban 61%-uk, a parlamentben 64%-uk, a pártokban pedig 77%-uk nem bíz továbbra sem.

Az intézményekbe vetett bizalom hiánya ugyanakkor egyáltalán nem korlátozódik a politikai szervezetekre. A magyarok az állami, társadalmi szervezetek egyéb típusaiba sem fektetnek sok bizalmat, ráadásul a fentiekhez hasonlóan a legtöbb esetben negatív irányú tendenciát láthatunk. A nagyvállalatokat 1998-ban több mint felük, 2009-ben már közel kétharmaduk nem tartotta megbízhatónak. Nagyon magas bizalomdeficittel bír a média is, amelyben 1998-ban a magyarok kétharmada, tíz évvel később már bő háromnegyede nem bízott. A fegyveres erők és a rendőrség tekintetében nagyon megosztottak a magyarok, 1998-ban még valamivel több mint felük bízott ezekben a rendfenntartó és fegyveres szervezetekben, 2009-re azonban már a bizalmatlanok kerültek többségbe. Az állami intézmények közül csupán a bíróságokat, illetve a jogrendszert övezi 50%-nál magasabb bizalmi mutató, amely időben viszonylag stabil, ám még ezt is éppen csak a magyarok fele tekinti megbízhatónak.



A WVS 3. és 5. hullámában tapasztalt trendek folytatását mutatják az utóbbi 5-6 év változásait vizsgáló magyarországi értékutatás is,<sup>3</sup> amely alapján 2015-ben is igen alacsony az intézményekbe vetett bizalom, a politikai intézmények közül különösképpen a parlament megítélése romlott 2010 és 2015 között, amely iránt egy tízfokú skálán (1=teljes bizalomhiány, 10=teljes bizalom) mérve átlagosan 4,3 pontról 3,7 pontra csökkent a bizalom. A politikusok iránti bizalomhiány a legmagasabb továbbra is, 2010-ben 3,2-es, 2015-ben pedig átlagosan csupán 3-as indexet ért el az említett skálán. Kedvezőtlenebbé vált a jogrendszer megítélése is, amely 4,5-ös értéket, vagyis enyhe bizalomhiányt mutat. A legpozitívabban megítélt szervezet a rendőrségé, amelynek egyedülként emelkedni tudott a bizalmi indexe az elmúlt fél évtizedben, ám az 5-ről 5,3-re módosuló indexérték is erős társadalmi ambivalenciáról tanúskodik.

**Az intézményekkel szembeni bizalomhiányhoz hasonlóan alacsony az embertársakba vetett bizalom mértéke.** 1998-ban, a rendszerváltás után kevesebb, mint egy évtizeddel csupán a magyarok alig több mint egyötöde gondolta úgy, hogy a legtöbb emberben meg lehet bízni, háromnegyedük szerint nem lehet elég óvatosnak lenni ebben a tekintetben. Újabb tíz évvel később, 2009-re sem változott jelentősen a helyzet, bár valamelyest javult a kép: a megkérdezettek bő egynegyede állította, hogy megbízik legtöbb embertársában, de 70%-ukat, vagyis döntő többségüket továbbra is bizalmatlanság jellemezte. Az emberekbe vetett bizalom utóbbi években lezajló változását mérő magyar kutatás szerint 2009 és 2013 között nem változott jelentősen a magyarok egymással szembeni bizalmi szintje, a magyar felmérés szerint 2013-ban egy átlagos magyar szerint csak minden második emberben lehet megbízni.<sup>4</sup>

**A magyar társadalomban tapasztalható általános bizalomhiány nem csak azért káros, mert a politikai rendszerre és a demokrácia minőségére gyakorol negatív hatást – hiszen ha az állampolgárok nem bíznak választott politikusaikban, vezetőikben, akkor a demokratikus folyamatokban való részvételben sem lesznek**

<sup>3</sup> [http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor\\_online.pdf](http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor_online.pdf)

<sup>4</sup> [http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013\\_zarotanutmany\\_gazd\\_kultura.pdf](http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013_zarotanutmany_gazd_kultura.pdf)

**érdekeltek –, hanem alapvető társadalmi értékek, mint a tolerancia, szolidaritás kibontakozását is gátolja. Mindez pedig a társadalmi kohézió erodálása mellett a gazdasági prosperitás lehetőségét is korlátozza, vagyis a bizalmatlanság a társadalmi élet minden területét kedvezőtlen hatást gyakorol.**

## 2.2. Etatizmus, paternalizmus iránti igény

A paternalizmus, valamint az állami szerepvállalás dominanciája a rendszerváltás előtti államszocialista rendszer egyik legfőbb sajátossága volt. A rendszerváltást követően, a piacgazdaságra való áttérés és a privatizációs időszak után az állami gondoskodásra való társadalmi igény azonban továbbra is a magyar néplélek egyik meghatározó sajátossága, ami összefüggésbe hozható a bizonytalanság elkerülésének igényével. **A magyarok döntő többsége továbbra is az államtól várja sorsának jobbra fordulását, a saját felelősségvállalás kevésbé jellemző, amit a WVS felmérései is alátámasztanak.** Az erre vonatkozó attitűdöket egy tízfokú skálán vizsgálták aszerint, hogy az emberekről való gondoskodásban több állami, vagy egyéni felelősségvállalásra van-e szükség. 1998-ban a megkérdezettek közel 40%-a helyezte magát az állami beavatkozást támogató pólusra, és csak tizedannyian, 4%-nyian az egyéni felelősséget hangsúlyozó végpontra, és mintegy kétharmadukat inkább állami beavatkozást támogató attitűd jellemezte, és csupán 12%-uk volt a nagyobb egyéni felelősség híve. A rendszerváltás után 20 évvel valamelyest gyengült, de továbbra is erős maradt ez az etatista érzület, az állami-egyéni felelősség pólusára 10, illetve 3% helyezte magát, összességében pedig közel 50%-uk továbbra is az állami gondoskodásban hisz, az egyéni felelősségvállalást pedig negyedük erősítené. A magyar kutatók által 2015-ben végzett értékutatás során ugyanezen a skálán egyaránt 13-13% helyezte magát a két ellentétes pólusra, összességében pedig inkább állami beavatkozás párti attitűd 36%-ukat jellemezte, az egyéni felelősségvállalás pedig 30%-

uk részesítette előnyben.<sup>5</sup> Napjainkra tehát folytatódott a kiegyenlítődés, tovább nőtt a nagyobb egyéni felelősségvállalásban bízók súlya, ám továbbra is a paternalista igényű csoport a legnépesebb a magyar társadalomban. Egy 2013-as, szintén magyar kutatás ugyanebbe az irányba mutat, az általános trendek mellett azonban azt is vizsgálták, hogy mely területeken igénylik az emberek a nagyobb állami beavatkozást. **Leginkább a munkahelyteremtés és a szociális juttatások területén igénylik az erőteljes állami szerepvállalást, ezekben a kérdésekben egy tízfokú skálán átlagosan 7 pont fölötti, illetve ahhoz közeli értéket adtak a magyarok, de az oktatás és a mezőgazdaság területén is határozott paternalista érzület nyilvánult meg, átlagosan 6 pont fölötti értékkel.**<sup>6</sup>

A gazdasági szerepvállalás tekintetében a '90-es évek vége felé még valamivel piacpártibb attitűd jellemezte a magyarokat, bár a privatizáció-államosítás kérdése egyébként ekkor is erősen megosztotta a társadalmat. 2009-re azonban az állampolgárokról való gondoskodás mellett a gazdaságban is a nagyobb állami tulajdonlást kívánók kerültek határozott többségbe: 42%-ukat államosítás-, 23%-ukat pedig piacpárti álláspont jellemezte, vagyis az államszocialista rezsim felszámolásától időben távolodva a paternalista gazdaságpolitika egyes elemei iránt nemhogy csökkent volna, hanem egyenesen nőtt a kereslet.

A paternalizmus mellett a jövedelmi egyenlőtlenség, és a szubjektív igazságérzet problémájára is rávilágít a jövedelmek elosztására vonatkozó attitűd, ugyanis ezen a területen is paternalista, a bizonytalan tényezőktől elzárkózó attitűd érvényesül a magyar társadalomban. **A magyarok határozottan kisebb jövedelmi különbségeket szeretnének az egyéni teljesítményt kiugró jövedelmekkel ösztönző rendszerrel szemben.** Tíz évvel a rendszerváltást követően a magyarok hattizede foglalt állást a jövedelmek egyenlőbbé tétele mellett, háromszor annyian, mint akik szerint a bérek magasabb differenciálására van szükség. 2009-ben még mindig az emberek fele volt egyenlőségpárti, de a magasabb különbségeket szükségesnek érzők tábora nem

<sup>5</sup> [http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor\\_online.pdf](http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor_online.pdf)

<sup>6</sup> [http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013\\_zarotanutmany\\_gazd\\_kultura.pdf](http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013_zarotanutmany_gazd_kultura.pdf)

változott, vagyis az egalitáriánus érzület továbbra is meghatározza a jövedelemre vonatkozó társadalmi szintű elvárásokat. A fentebb már idézett 2013-as magyar felmérés eredményei alapján a 2010-es évekre, bár számottevően csökkent, **továbbra is jelentős maradt a túl nagy jövedelmi különbségeket észlelők aránya (80% felett), és túlnyomó többségük – mintegy 70% - továbbra is elvárja az államtól, hogy csökkentse ezeket a jövedelmi különbségeket, valamint hogy biztosítson jövedelmet a munkanélkülieknek.** Ezzel szemben lényegesen kisebb, mintegy 20% azok aránya, akik azt kívánják, hogy az állam csökkentse a szegényeknek nyújtott szociális juttatásokat.

A fentebb bemutatott állami intézményekkel szembeni bizalomhiány a paternalizmus iránti erős igényvel párosulva a magyar társadalom állam iránti egészen sajátos, ambivalens érzületéről árulkodik. **A kutatási adatok alapján ugyanis a magyarok többsége a rendszerváltás után 20-30 évvel is az államtól várja saját jólétének növekedését, illetve közvetve sorsának irányítását, mindezt annak ellenére, hogy szinte egyáltalán nem bízik az ezt – legalábbis szerintük – előmozdítani hivatott állami apparátusban.**

### 2.3. Demokráciához való viszony

Már az előbbi megállapításban is benne rejlik egy igen sajátos demokráciafelfogás, érdemes ezért a demokrácia iránti attitűdöket is áttekinteni. A WVS adatfelvételei alapján a demokrácia szükségessége mellett kitartanak a magyarok, azonban lényegesen kritikusabb a demokrácia működésének megítélése a gyakorlatban. Az elégedettséget természetesen az is meghatározza, hogy miben látja a demokrácia tartalmát a magyar társadalom. Több mint négyötödük szerint a vezetők szabad választáson történő megválasztása az egyik leglényegesebb eleme a demokráciának, de még ennél is valamivel erősebb demokratikus karakternek tekintik a bűnelkövetők



súlyos megbüntetését (84%). A törvények népszavazás útján történő megváltoztatását háromnegyedük tartja a demokrácia meghatározó jellegzetességének, és hasonlóan erős, 70%-os az elnyomással szembeni, szabadságjogok nyújtotta védelem demokratikus percepciója is.

**A fentiek mellett ugyanakkor igen jelentős mértékben azonosítják a magyarok a demokráciát a gazdasági növekedéssel, anyagi jóléttel és az állami újraelosztással. Ezt leginkább az a szembetűnő tény támasztja alá, hogy a prosperáló gazdaságot pontosan annyira tartják esszenciálisnak a demokrácia szempontjából, mint a szabad választásokat.** A magyar társadalom kétharmada szerint a gazdagokat megadóztató és a szegényeket támogató kormány is nélkülözhetetlen eleme a demokráciának, és több mint felük, 55%-uk a munkanélküli segélyezést is ezen alapvető demokratikus értékek közé sorolja. Vagyis még a demokrácia mibenlétének meghatározásában is visszaköszönnek a magyar társadalom paternalista igényei.

Az időben frissebb magyar kutatások összhangban vannak a World Values Survey adataiból következő megállapításokkal. A 2015-ös adatfelvételen alapuló, a demokráciával szembeni attitűdöket vizsgáló, Magyar Tudományos Akadémia által végzett kutatás kérdései alapján **a magyarok nagyobb része továbbra is a demokrácia híve, ám ezzel együtt érzékelhető a demokráciából való kiábrándultság is.** A megkérdezettek majdnem fele (49%) számára minden más politikai rendszernél jobb a demokrácia, és mindössze 7% azok aránya, akik a diktatórikus berendezkedést bizonyos esetekben előnyben részesítenék előbbivel szemben. Magas ugyanakkor a rendszerkritikusok aránya, akik úgy érzik, az egyik politikai berendezkedés lényegében ugyanolyan, mint a másik, ők a lakosság majdnem egyharmadát (32%) teszik ki.<sup>7</sup> **Vagyis a demokrácia elfogadása mellett annak kritikája jellemzi a magyar demokráciaérzületet, és jelentős azok aránya, akik úgy vélik, egyre megy, milyen berendezkedésű az ország.**

---

<sup>7</sup> [http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor\\_online.pdf](http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor_online.pdf)

Az empirikus kutatások eredményei alapján megállapítható tehát, hogy **a magyarok a gazdasági jólétet és az anyagi biztonságot a demokrácia éppoly szerves részének tekintik, mint a szabad választásokat, a népszavazás intézményét, vagy a különböző szabadságjogokat.** Utóbbi intézményi elemek jellemzően kevésbé változékonyak, mint a gazdasági teljesítmény, de a demokrácia minőségének megítélése szempontjából hasonló szereppel bírnak az állampolgárok számára, ami magyarázatul szolgál arra, hogy a gyenge gazdasági teljesítmény, illetve válságok idején miért romlik látványosan a demokráciába vetett társadalmi bizalom. A magyar attitűdök ismeretében feltételezhető, hogy a magyar demokrácia pozitív megítélése különösen veszélyeztetett ebből a szempontból.

A legfrissebb, 2015 őszi Eurobarométer-kutatás eredményei alapján a magyarok számára legfontosabbnak tartott értékek a béke (45%), az emberi élet tisztelete (41%), az egyéni szabadság (33%) és az emberi jogok (32%). A demokráciát és az egyenlőséget egyaránt minden ötödik magyar sorolta a három legfontosabb érték közé, a szolidaritás (15%), a tolerancia (14%) ennél kevésbé fontos számukra, míg legkevésbé a joguralom (9%) és a más kultúrák iránti tisztelet (4%) iránti igény határozza meg értékpreferenciájukat. **A fentiek alapján tehát leginkább az egzisztenciális, individuális értékeket tartják a magyarok a legmeghatározóbbnak, a demokrácia és különösen a joguralom iránt gyengébb kötődést éreznek, ami a társadalmi kohéziót erősítő értékek – mint a szolidaritás és tolerancia – alacsony szintű preferálásával párosul.**

Az Eurobarométer-felmérésből kiderül az is, hogy **Magyarországon leginkább az infláció és a megélhetési költségek növekedése (27%), a háztartásuk pénzügyi helyzete (24%), valamint az egészségügyi és szociális biztonságuk (20%) miatt aggódnak leginkább, de számottevő azok aránya, akik a nyugdíjuk (17%), illetve a munkanélküliséget (15%) tartják az előttük álló, legégetőbb kérdésnek. Tehát az egzisztenciális, anyagi és szociális biztonságot érintő témák határozzák meg leginkább a magyarok szubjektív problématérképét.**

## 2.4. Ideológiai önbesorolás, pártválasztás

A magyarok baloldali-jobboldali önbesorolásuk alapján leginkább középre húznak, 1998-ban 43%-uk, 2009-ben 47%-uk helyezte el magát a tízes skála középső értékeire. A magukat valamelyik politikai oldalhoz közelinek érzők tábora közül a '90-es évek végén a baloldali volt nagyobb, a magyarok egynegyede sorolta ide magát, míg a jobboldalra 17%-uk. A rendszerváltás húszéves évfordulójára megfordult a helyzet, és a két tábor közül már a magukat a jobboldallal identifikálók kerültek többségbe: a válaszadók mintegy egynegyede helyezte magát a politikai skálán jobbra, míg balra 15%-uk sorolta magát. Egy másik típusú ideológiai besorolás szerint – amely 1998-ban nem, csak 2009-ben szerepelt a WVS adatfelvételében – a magyarok kevesebb mint fele tudta valamely nagyobb politikai ideológiával azonosítani. Közülük legnagyobb arányban szociáldemokratáknak tekintettek magukra (17%), a kereszténydemokrata és a liberális ideológiával pedig egyaránt 10-10% azonosította magát, és a zöld, környezetvédő érzület is az utóbbihoz hasonló, 9%-os arányban sorolták magukat.

Az ideológiai önbesorolásnál 2015-ben is leginkább a centrumba helyezik magukat a magyarok, de a jobboldali pólusra kétszer többen sorolják magukat, mint a baloldalra az újabb, magyar kutatók által végzett kutatás szerint. A bal-jobb skálán az emberek 38%-a sorolta magát középre, a magukat erősen baloldalinak vallók aránya 11% volt, míg határozott jobboldali identitás 17%-ukat jellemezte.<sup>8</sup> A WVS ötödik hullámának trendje tehát a 2010-es évek közepén is kimutatható, **a népes centrum mellett a politikai pólusokon továbbra is jobboldali többség érvényesül.**

A pártválasztás meghatározó tényezőit vizsgáló magyarországi kutatások ugyanakkor kiemelik azt is, hogy a bal-jobb ideológiai önbesorolás általában más európai országokban is a politikai azonosulás, vagyis a politikusok, pártok iránti rokonszenv egyik kifejezője, nálunk azonban még inkább jellemző, hogy **nem a valós társadalmi, illetve értékalapú törésvonalak mentén, hanem sokkal inkább az egyes politikai**

<sup>8</sup> [http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor\\_online.pdf](http://www.socio.mta.hu/uploads/files/2015/poltukor_online.pdf)

**pártokkal való szimpátia függvénye a baloldalisággal illetve jobboldalisággal való azonosulás.**<sup>9</sup> A szakpolitikai alapon történő választás sem igazán jellemző a magyarokra, a pártosság magas szintje miatt **a választópolgárok nem a szakpolitikai preferenciáik szerint választanak pártot, hanem inkább fordítva, saját preferenciáikat igazítják a kedvenc pártjuk által az egyes kérdésekben képviselt álláspontjához.**

A gazdasági helyzet értékelése ezzel szemben fontos választási szempont Magyarországon, amely erősen befolyásolja a választópolgárok pártpreferenciáit, jellemzően a kormánypárt elszámoltatásán és a protesztzavazáson keresztül. Mindez nem meglepő annak ismeretében, hogy a fenti áttekintés szerint a magyar társadalom értékszerkezetében hangsúlyos helyen szerepel a paternalizmus iránti erős igény, valamint a demokrácia gazdasági fejlődésként való azonosítása. A gazdaságpolitikáról alkotott sajátos társadalmi felfogás olyan erős, hogy a pártok ideológiai törésvonalait is átmetszik. **Mivel a magyarok körében a rendszerváltás utáni évtizedekben is rendkívül erős az állami gondoskodás és gazdasági szerepvállalás igénye, a jobboldali, erős szabadpiaci versenyre alapozó gazdaságpolitika nem tudott népszerűvé válni, és egyre inkább csak néhány, marginális politikai szervezet programjában szerepelt, még az egyébként határozottan konzervatív jobboldali ideológiájú pártok is sok tekintetben baloldali gazdaságpolitikát képviselnek.**

---

<sup>9</sup> <http://www.valasztaskutatas.hu/kiadvanyok/toreszek-halok-hidak/politikai-tagoltsag>



### 3. A rendszerváltással kapcsolatos elvárások és az átalakulás társadalmi következményei

Magyarországon az 1989-90-ben végbement rendszerváltás alapjaiban változtatta meg a politikai rendszert és egyben a magyar társadalom és gazdaság szerkezetét is. Az egypártrendszer helyét átvette a plurális demokrácia, illetve megkezdődött a tervgazdálkodásról piacgazdaságra történő áttérés és az állami tulajdon privatizálása is. A gazdaságban végbemenő változások hatással voltak a munkaerőpiacra és a foglalkoztatottságra, gyorsan emelkedett a munkanélküliség és csökkent az aktív keresők aránya. A társadalom szerkezete is átalakult: kialakult a hazai nagytőkések csoportja, nőtt a kis- és középvállalkozások száma, azonban az alsóbb társadalmi csoportok és a szegénységben élők száma jelentősen gyorsabban növekedett, a társadalmi különbségek jelentős mértékben nőttek. A korábbi viszonylag nagy egyenlőség után a magyar társadalom szinte kettészakadt. A társadalom 12-15%-át tették ki a viszonylag vagyonosok és jómódúak, a társadalom többségét pedig a szegények illetve elszegényedők.

**Egy 1989-es felmérés alapján<sup>10</sup> a szociális jólét, szabadság és részvétel voltak a demokrácia legfontosabb elemei a magyarok megítélése szerint**, melyet akkoriban többek között az oroszoktól való szabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága, a népakarat érvényesülése, általános jólét és a javak igazságosabb elosztása fémjeleztek leginkább. **Azaz a demokratizációval együtt a gazdasági prosperitás, anyagi előrelépés is komoly elvárásként fogalmazódott meg a magyarokban a rendszerváltással szemben, márpedig a társadalmi tapasztalat gazdasági szempontból ellentétes volt az új rendszerrel szemben támasztott követelményekkel.**

---

<sup>10</sup> [http://www.poltudszemle.hu/szamok2/1995/1995\\_1szam/simon.pdf](http://www.poltudszemle.hu/szamok2/1995/1995_1szam/simon.pdf)

Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest

### 3.1. A rendszerváltás megítélése

#### Nyertesek és vesztesek

**A gazdasági-társadalmi csoportok közül a legnagyobb arányban a nagyvállalkozók és a felsővezetők köréből kerültek ki a rendszerváltás nyertesei (27%).**<sup>11</sup> Ennek magyarázata, hogy azok, akik már a rendszerváltás előtt rendelkeztek elegendő tőkével, részt tudtak venni az állami tulajdonú gyárak és mezőgazdasági termelőszövetkezetek privatizációjában. A kisvállalkozó vagy alkalmazott csoportba tartozók körében a nyertesek és vesztesek aránya változó. Nőtt az úgynevezett kényszervállalkozások száma, aminek az oka, hogy akik munka nélkül maradtak, próbáltak a korábbi második gazdasági tevékenységükre vállalkozást indítani. **A rendszerváltás vesztesei a legnagyobb arányban a szakmunkások és segédmunkások csoportjába tartoztak (69% és 72%).** Ennek a hátterében az áll, hogy a nehézipar helyét kevésbé munkaigényes iparágak vették át, illetve a gyárak új tulajdonosai optimalizálták azok működését vagy fel is számolták azokat.

Az iskolai végzettséggel kapcsolatban is hasonló a tendencia. **A felsőfokú végzettséggel rendelkezők között vannak a legnagyobb arányban nyertesek (27%) és a vesztesek aránya is ebben a csoportban volt a legalacsonyabb (48%).** Az alacsony végzettségűek közül kerültek ki a legnagyobb arányban vesztesek. Az alapfokú és a szakmunkás végzettséggel rendelkezők 70%-a tartozik ide, és itt volt a legalacsonyabb a nyertesek aránya (az előbbinél 5%, az utóbbinál 15%). A jövedelemszint alapján – nem meglepő módon – a legszegényebbek körében a vesztesek aránya nagy, a nyerteseké pedig kicsi. A nyertesek és vesztesek csoportját az életkor is meghatározza. A kor emelkedésével folyamatosan csökken a nyertesek aránya és a jövővel kapcsolatos bizakodás is gyengül.

A rendszerváltás társadalmi hatása területi síkon is megmutatkozik. **Nőtték az egyenlőtlenségek a budapesti vagy megyeszékhelyi és a falusi lakosság között.**

<sup>11</sup> <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a896.pdf>



**Kialakultak az úgynevezett vesztes régiók, elsősorban a falusi térségek az Alföldön, a Tiszántúlon és Észak-Magyarország egyes területein.** A gazdasági rendszerváltás következtében kialakult egy olyan társadalmi réteg, amelyik elvesztette a városi, ipari munkahelyét és mivel nem rendelkezett szakképzettséggel, nehezebbé vált számára az elhelyezkedés. Ezek az emberek tartósan munkanélkülivé váltak, és különböző szociális juttatásokból igyekeztek fenntartani magukat. A munkanélküliség tömeges jelenséggé vált, a munkanélküliek 41%-ának legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc általános volt.

Így elmondható, hogy **a falvakban és a kisebb településen élők, az idősebbek, az alacsonyabb végzettségűek és inaktívak a rendszerváltás veszteseiként kerültek ki a változásokból, míg a fővárosiak és megyeszékhelyen élők, illetve az aktív fiatalok, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek, nevezhetők a rendszerváltás nyerteseinek.** A munkaerőpiacon és a foglalkoztatásban végbemenő változások is alapvetően ennek a társadalmi csoportnak kedveztek.

### **A rendszerváltás társadalmi megítélésének változása**

A mély társadalmi átrendeződés és az átmeneti nehézségek hatására a magyar társadalom megítélése a rendszerváltásról jóval negatívabb, és a veszteségérzete is nagyobb, mint a visegrádi országok társadalmának, annak ellenére, hogy Magyarország élvonalnak számított a régióban. **Egy 1995-ből származó kutatásból kiderül,<sup>12</sup> hogy a magyarok 51%-a gondolta, hogy az új rendszer rosszabb, mint a régi. További 26% pedig azt, hogy sokkal rosszabb, és csupán alig minden negyedik, hogy jobb az új berendezkedés,** ami regionális szinten a legpesszimistább álláspont volt. **A rendszerváltásban való csalódottság legfontosabb magyarázata egyrészt a megváltozott jövedelemszint, másrészt az életkörülmények romlása.** Ebben az infláció, a jövedelemcsökkenés, a lakások tulajdonviszonyaiban és az

<sup>12</sup> [http://www.tarsadalomkutas.hu/kkk.php?TPUBL-A-271/publikaciok/tpubl\\_a\\_271.pdf](http://www.tarsadalomkutas.hu/kkk.php?TPUBL-A-271/publikaciok/tpubl_a_271.pdf)



egészségügyben végbement strukturális változások játszottak szerepet. További probléma volt a társadalom jelentős része számára, hogy **az állam csökkenteni akarta a redisztribúciót, nagyobb felelősséget hagyott az egyéneknek, míg az állampolgárok többek között a tisztas nyugdíj, a munkalehetőség és az egészségügyi ellátás biztosítását látta az állam felelőségeként.**

A rendszerváltás megítéléséről szóló későbbi, **2000-ben, a Tárki kutatóintézet által készített felmérésben<sup>13</sup> arra a kérdésre, hogy** a szocialista rendszer több kárt vagy hasznot hozott, a válaszadók 20%-a mondta, hogy több kárt okozott, mint hasznot, míg az új rendszerrel kapcsolatban ezt a válaszadók sokkal nagyobb része érzékelte, felük gondolta így. **Tehát a rendszerváltás ambivalens megítélése mellett már az ezredfordulón is erős nosztalgia érvényesült az előző rendszer iránt.**

A felmérésben a magyarok a legpozitívabb változásnak a szólásszabadságot és a külföldre utazást tekintették, a legnegatívabb változást pedig a munkavállalással, a közbiztonsággal és az életszínvonallal hozták összefüggésbe. A szabadságjogok kiterjesztése szempontjából tehát valóban pozitívnak értékelik a változásokat, minden más szempontból azonban a dolgok rosszabb irányba fordulását látták. Emellett az ország demokratizálódásának megítélésénél is kisebbségben vannak az elégedettek, csupán minden harmadik magyar volt elégedett a demokrácia működésével, itt pedig elmondható, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek pesszimistábban látták ezt a kérdést, mint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők.

A Tárki 2014-es felmérése<sup>14</sup> is ezt az összefüggést erősítette meg, melyből kiderült, hogy **a legmagasabb iskolai végzettségűek voltak a legelégedettebbek a rendszerváltással, és minél magasabb az iskolázottsági szint, annál nagyobb volt az elégedettség.** A diplomával rendelkezők 46%-a gondolta jobbnak az aktuális rendszert, mint a rendszerváltás előttit, miközben a nyolc általánossal rendelkezők körében ez 20%, a szakmát végzettek körében 27%, és érettségizettek körében pedig 29%. A 2014-es felmérésben az összes válaszadó 26%-a gondolta, hogy jobb vagy

<sup>13</sup> <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a859.pdf>

<sup>14</sup> [http://www.tarki.hu/hu/news/2014/kitekint/20140224\\_rendszer.html](http://www.tarki.hu/hu/news/2014/kitekint/20140224_rendszer.html)



sokkal jobb a Magyarországon élők helyzete, mint a rendszerváltás előtt és 20% gondolta ugyanolyannak. **A válaszadók relatív többsége, 44%-a gondolta rosszabbnak a magyarok helyzetét a rendszerváltás előttihez képest. Ugyanakkor annak szükségességét valamivel kedvezőbben ítélik meg: majdnem felük (47%) szerint megérte rendszert váltani, míg négytizedük szerint nem érte meg.**

Összességében elmondható, hogy **a rendszerváltás óta javult annak megítélése, azonban nem számottevő mértékben.** Ebből is látszik, hogy az állampolgárok számára az olyan szabadságjogok, mint a politikába való beleszólás vagy az utazás szabadsága által hozott hasznok nem egyenértékűek a létbiztonsággal vagy a biztos munkahellyel, amelyeket az előbbieknél fontosabbnak tartanak, és mivel ezen a területen nagyon sokan nem tapasztaltak kedvező változást, mindez a demokráciával való elégedettségüket, illetve a rendszerváltás megítélését is kedvezőtlenül befolyásolta. **A magyar társadalomnak a rendszerváltásról alkotott negatív megítélése tehát elsősorban a növekvő munkanélküliségből és a megnehezült társadalmi mobilitásból, a társadalmi különbségek növekedéséből, valamint a szociális biztonság csökkenéséből fakad.**

### **3.2. A rendszerváltás egyes tényezőinek megítélése: kapitalizmus, demokrácia és nacionalizmus**

#### **Kapitalizmus**

Érdekes a rendszerváltás egyes dimenzióinak megítélését külön is vizsgálni, mivel az általános attitűdök is azt mutatják, hogy a gazdasági és a politikai változások iránt lényegesen másként közelítenek a magyarok. A gazdasági dimenzió, vagyis a kapitalizmus megítélése a legkritikusabb. Ennek fő oka a magyar társadalomban

továbbélő állami gondoskodásra való igény, ami sok tekintetben konfliktusban áll a piaccgazdaságra való átmenettel, illetve a kapitalizmus által is felerősített társadalmi egyenlőtlenségekkel.

**Bár a magyarok többsége alapvetően elfogadja a rendszerváltással bekövetkezett gazdasági változásokat**, az elmúlt 25 évben készült felmérések egyben azt is mutatják, hogy **a lakosság általánosan rosszabbnak találja az ország gazdasági helyzetét a szocializmushoz képest**. A PEW Survey adatai szerint,<sup>15</sup> míg 1990-ben 80%-os támogatottsággal általános lelkesedés volt tapasztalható Magyarországon a kapitalizmusra való váltás iránt, addig 2009-ben már csak a megkérdezettek 46% értékelte pozitívnak a változást, vagyis két évtized alatt közel felére csökkent a gazdasági rendszerváltást pozitívan megítélők aránya. **Az egykori keleti blokk országai közül ezzel hazánkban voltak a legegészetlenebbek a jelenlegi kapitalista rendszerrel**, 2009-ben a magyarok 72%-a gondolta úgy, hogy az ország gazdaságilag rosszabb helyzetben van, mint a szocializmus idején volt. Érdemes itt is hangsúlyozni, hogy 2009 gazdasági és politikai értelemben is súlyos válságidőszaknak volt tekinthető Magyarországon, a kiugróan negatív vélemények ennek is betudhatóak.

A kapitalizmus megítélésének részeként érdemes megfigyelni, hogyan alakították a korábbi rendszerben szerzett tapasztalatok a piaci versennyel kapcsolatos véleményeket. **2009-ben az Eurobarométer arról kérdezte a polgárokat,<sup>16</sup> mennyire értene egyet azzal, hogy a cégek közötti verseny kedvezőbb árakat eredményez. Az akkor még 27 tagú EU-ban a legkevésbé piacpárti állásponton állt Magyarország, hazánkban a válaszadók csupán 62%-a értett egyet teljesen vagy legalább részben ezzel az állítással** a 83%-os EU-átlaggal szemben. Részben eltér a magyarok véleménye a tekintetben is, hogy a verseny nagyobb választékot eredményez a vásárlók számára. Magyarországon ezt 16%-kal kevesebben gondolják így, mint az Unióban átlagosan. Bár a döntő többség egyetértését fejezte ki, EU-s viszonylatban magas, az összes megkérdezett ötöde azoknak az aránya, akik szerint a

<sup>15</sup> <http://www.pewglobal.org/2009/11/02/end-of-communism-cheered-but-now-with-more-reservations/>

<sup>16</sup> <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/yearFrom/2008/yearTo/2016/surveyKy/754/p/6>

verseny biztosítása állami vagy európai szinten nem lenne előnyös a vásárlók és a társadalom számára.

## Demokrácia

**A demokrácia megítélését az előzőnél nagyobb konszenzus övezi, ugyanakkor annak minőségével érezhetően elégedetlenek a magyarok. A politikai rendszerváltást a bal- és jobboldali érzelműek egyaránt alapvetően pozitívan értékelik meg**, a baloldali szavazók 77,9, míg a jobboldali szavazók 87,5%-a elfogadja a többpárti demokrácia kialakulását, de jelenleg közel sem elégedettek annak működésével. **Egy 2013-ban készült Tárki kutatásból<sup>17</sup> kiderül, hogy bár a politikusok szavahihetősége 1995 óta 10 pontot javult, még mindig csak 20% gondolja, hogy hihet a politikusoknak. Ezzel szemben a megkérdezettek körülbelül fele egyetért azzal, hogy a politika szereplői nem törődnek az állampolgárokkal, mindenki korrumpálható és 50% feletti azoknak az aránya is, akik a hatályban lévő törvényekkel sem elégedettek.** A demokráciával való elégedettségre vonatkozó Tárki és Eurobarométer adatok<sup>18</sup> alapján megállapítható, hogy az elmúlt 15 évben nem történt szignifikáns változás. **A demokrácia minőségével elégedetlenek aránya 1999 és 2015 között végig 50 és 60% körül mozgott, tehát stabilan a többséget jelentették a társadalmon belül.**

Ahhoz, hogy a folyamatosan jelenlévő elégedetlenséget magyarázni tudjuk, fontos tudni, melyek azok az elemek egy politikai rendszer működésében, amiket a többség a demokráciával leginkább azonosít. Az European Social Survey (ESS) Magyarország 2013-as gyorsjelentése<sup>19</sup> adatokat szolgáltat arra vonatkozóan, hogy jelenleg mit tartanak elengedhetetlenek a magyarok egy demokratikus berendezkedésű

<sup>17</sup> [http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013\\_zarotanutlmany\\_gazd\\_kultura.pdf](http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/2013/2013_zarotanutlmany_gazd_kultura.pdf)

<sup>18</sup> <http://www.tarki.hu/hu/research/attitudes/index.html>

<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Chart/getChart/themeKy/45/groupKy/226>

<sup>19</sup> [http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/archived/2398\\_A\\_magyar\\_tarsadalom\\_demokraciakepe\\_MTATK.pdf](http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/archived/2398_A_magyar_tarsadalom_demokraciakepe_MTATK.pdf)



országban. **Legfontosabb kritériumként a válaszadók a kisebbségek jogainak védelmét jelölték meg, de hasonlóan kiemelkedő fontosságú, hogy a politikai pártok világos alternatívát nyújtsanak, és hogy a legfőbb politikai ügyekbe népszavazás révén a polgárok közvetlenül is beleszólhassanak,** míg mind közül legkisebb jelentőséggel a más európai országok kormányainak véleménye bír, ami az erős nemzeti öntudat jelenlétéhez köthető.

Érdekes tény, hogy a demokráciával kapcsolatos legfontosabb kritériumok kérdésében gyakran azonos a megyeszékhelyeken és községekben élők véleménye, valamint a budapesti és egyéb városokban élőké. Mindezen túl, **a diplomások és a jó anyagi körülmények között élők általánosan fontosabbnak tartják a demokratikus kormányzást, mint az alacsonyabban iskolázottak és rossz pénzügyi hátterűek.**

Az ESS-kutatás kitér arra is, mely kritériumok azok, amik az állampolgárok szerint leginkább jellemzőek a jelenleg fennálló politikai rendszerre. **A legnagyobb konszenzus abban van, hogy a média szabadon bírálhatja a kormányt, de a válaszadók többnyire egyet értenek azt illetően is, hogy szavazás előtt a választópolgárok megvitatják döntésüket az ismerőseikkel, a pártok világos alternatívát nyújtanak, az ellenzék szabadon bírálhatja a kormányt és a média megbízható információval szolgál a kormányzatot illetően.** Ezzel szemben a polgárok nem érzik úgy, hogy a kormány csökkentené a jövedelmi különbségeket, döntéseit megindokolná a szavazóknak, és csak kevéssé tartják jellemzőnek, hogy minden állampolgárt megvédjenek a szegénységtől.

A Tárki 2015 tavaszán készült, korábban már említett mérése<sup>20</sup> alapján bár még mindig egyértelműen a demokrácia a preferált politikai berendezkedés, a megkérdezettek 7%-a elképzelhetőnek tartja, hogy bizonyos körülmények között a diktatúra jobb megoldást jelenthet, 32% számára pedig minden politikai rendszer egyforma. **A válaszokat a pártszimpátia kontextusába helyezve egyértelműen a Jobbik szavazói között vannak a legtöbben azok, akik a diktatúrára lehetséges**

---

<sup>20</sup> <http://www.vg.hu/kozelet/politika/tarki-erezheto-egyfajta-demokracia-kiabrandultsag-458728>



**alternatívaként tekintenek (16%).** Bár a jobboldali populista Fidesz-KDNP kormánya az, amelyet a leggyakrabban demokráciadeficittel vádolnak, az ő szavazóik a legelkötelezettebbek a demokratikus berendezkedés iránt, 66%-uk szerint nem létezik a demokráciánál jobb politikai rendszer. A baloldali MSZP szavazóira jellemző, hogy számukra nincs nagy eltérés demokratikus és diktatórikus rendszer között, 45%-uk nem lát számottevő különbséget az egyes politikai szisztémák között.

**A véleménynyilvánítás és információ szabadságában tehát nem, vagy csak kis mértékben érzékelnek deficitet a magyarok, azonban a kormány szegénységpolitikájával és az általános jóléttel kapcsolatban kritikusak, valamint kizárva érzik magukat a fontos döntések meghozatalából, ami magyarázza a demokrácia állapotával kapcsolatban folyamatosan jelenlévő elégedetlenséget és hiányérzetet.**

### Nemzetállam és nacionalizmus

A kapitalizmus és a demokrácia iránti érzületek alakulása mellett a jelenlegi társadalmi-politikai folyamatokat figyelembe véve különös jelentőséggel bír annak a vizsgálata is, hogy miként alakult a nemzetállam fogalmának megítélése és a nacionalizmus jelenléte az elmúlt 25 évben. **A migrációs válság időszakában a jelenkori tendenciák egyértelműek: növekvő idegenellenesség és bizalomhiány, melyet Magyarországon a kormányzati kommunikáció tovább erősít.**

Érdekes adalék a nemzeti érzületekhez, hogy mit tekintenek az itt élők a magyar identitás meghatározóinak. 1995-ben a Tárki arról kérdezte a lakosságot,<sup>21</sup> mitől magyar a magyar, és melyek az „igazi magyarság” legfontosabb elemei a véleményük szerint. **A válaszadók az önbevallást és a nyelvtudást értékelték a legfontosabb kritériumoknak, de nagy jelentőséget tulajdonítottak a születésnek és az állampolgárságnak is, míg a kereszténységet némileg kevésbé tartották**

<sup>21</sup> <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a891.pdf>



**relevánsnak.** Azóta az identitás kérdésének alakulásában meglehetősen fontos szerepet játszott Magyarország 2004-es EU csatlakozása. Az Eurobarométer minden évben méri a tagországokban a nemzeti és európai öntudat mértékét, mely számunkra is szolgál néhány érdekes adattal. A csatlakozás évében 32% kizárólag magyarnak vallotta magát, 16% elsősorban magyarnak, másodsorban európainak, és gyakorlatilag nem létezett azok csoportja, akik az európai identitásukat tartották hangsúlyosnak - arányuk mindössze 1% volt. **2015-ben már a lakosság 10%-a vallotta magát elsősorban európainak, és másodsorban magyarnak, vagyis alakulóban van egy magát erős európai identitásúnak érző társadalmi réteg, túlnyomó többségük, 88%-uk azonban részben vagy egészben még mindig nemzeti identitását helyezi előtérbe.**

Mindezek tükrében nem meglepő, hogy **a magyarok erős fenntartásokkal kezelik a globalizáció jelenségét is,** 43% nem gondolja, hogy a folyamatnak kiemelkedő szerepe lenne a béke fenntartásának szempontjából, és **a válaszadók 50%-a szerint a globalizáció fenyegetést jelent a magyar kultúrára nézve.** Gazdasági vonatkozásban hasonló hozzáállást mutatnak az Eurobarométer adatai.<sup>22</sup> **Bár a lakosság több mint fele (58%) szerint a globalizáció jó lehetőség lehet a gazdasági fejlődésre, lényegében ugyanennyi (56%) azok aránya is, akik mindezt veszélyként értékelik a hazai vállalatokra nézve.**

A nacionalizmus egyik lehetséges következménye a más kulturális háttérű emberekkel szembeni elutasítás. Ezért érdemes egy pillantást vetni arra, hogy milyen erős Magyarországon az idegenellenesség. Egy 2016 áprilisában megjelent Medián-jelentés<sup>23</sup> szerint **a megkérdezettek 78%-a nem járulna hozzá, hogy egy migráns költözzön a szomszédságába.** A Tárki adatait<sup>24</sup> vizsgálva szintén szembetűnő, hogy a korábbi évekhez képest nagymértékben nőtt az idegenellenesség 2016-ban. Míg korábban átlagosan 31% körül volt az idegenellenesek aránya a társadalomban, idén ez a szám 53%-ra nőtt, **a lakosság tehát több mint fele ma már nyíltan vállalja az**

<sup>22</sup> [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/eb/eb69/eb69\\_globalisation\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_globalisation_en.pdf)

<sup>23</sup> [http://www.median.hu/kepek/upload/2016-04/antiszemizmus\\_tanulm%C3%A1ny\\_sajtt%C3%A1j.pdf](http://www.median.hu/kepek/upload/2016-04/antiszemizmus_tanulm%C3%A1ny_sajtt%C3%A1j.pdf)

<sup>24</sup> [http://www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160404\\_idegen.html](http://www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160404_idegen.html)



**idegenekkel szembeni elutasítását.** Különösen kiugrónak számít ez az érték, ha az első rendelkezésre álló, 1992-es eredménnyel vetjük össze, akkoriban ugyanis a válaszadók csupán 15%-a vallotta magát idegenellenesnek. Az idegenbarátság napjainkra gyakorlatilag megszűnt létezni, táboruk csupán a társadalom 1%-át teszi ki. **Az utóbbi időszak kutatásai tehát az idegenellenesség erőteljes növekedését mutatják.**

### **3.3. Az Európai Unió megítélése Magyarországon**

Magyarország 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozása önmagában is hatalmas jelentőségű, az egész ország és a társadalom számára meghatározó lépés volt, amely súlyát tekintve együtt említhető a rendszerváltással. Az európai integrációhoz való csatlakozás szándéka szerint a rendszerváltáshoz hasonlóan a demokrácia megerősítése és a gazdasági fejlődés tekintetében is potenciálisan előrelépést jelent, így logikusan illeszkedik Magyarország modernkori államfejlődésébe is. Éppen ezért érdemes a fejezetben tárgyalt kérdéseket az európai integráció szemszögén keresztül is megvizsgálni.

Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozását a vonatkozó jogszabályok értelmében ügydöntő népszavazás előzte meg 2003-ban, melyen a mintegy 8 millió választópolgár közül több mint 3 millió támogatta az EU-csatlakozást, és csak nagyjából hatszázezer fő ellenezte. Az uniós csatlakozásunk óta eltelt bő évtized során számos, egymástól független közvélemény-kutatás is foglalkozott az uniós tagság iránti magyarországi attitűdök mérésével, és az elmúlt öt év során publikált kutatásokból az derül ki, hogy a magyarok többsége továbbra is az Európai Unión belül képzelel el hazánk jövőjét. **Míg a rendszerváltás és a demokrácia megítélése sokat romlott az utóbbi években, addig a magyarok európai orientációja stabilan megmaradt.**

**A Policy Solutions Mediánnal közösen végzett felmérése alapján 2011-ben a magyarok valamivel több mint kétharmada (69%) voksolt volna újra igennel egy**

**az EU-tagság megerősítéséről szóló népszavazáson, és csupán minden negyedik választópolgár (24%) utasította volna el a csatlakozást, 8% bizonytalan mellett.<sup>25</sup> A közvélemény-kutató cég 2015 őszén ismét nyilvánosságra hozta aktuális kutatásának eredményét, amely az uniós tagság támogatóinak erősödését mutatta.<sup>26</sup> 2015. szeptemberében immár a megkérdezettek csaknem háromnegyede, 74% tekinthető a tagság hívének: a magyarok fele inkább, további negyede pedig teljes mértékben támogatta azt. A legfrissebb, 2016 nyarán, már a Brexit után készült Századvég-felmérés<sup>27</sup> alapján pedig továbbra is a magyarok háromnegyede (76%) szavazna a maradásra és csak 13 százalék a kilépésre egy potenciálisan igen magas részvétel mellett, ugyanis mindössze 5 százalék mondta, hogy nem menne el szavazni. Tehát nincs kérdés a magyar társadalom uniópártiságát illetően, jelentős többségben vannak azok, akik az Európai Unió tagjaként képzelik el Magyarország jövőjét.**

**A 2015 őszi Eurobarométer adatok szerint a magyarok túlnyomó többségében pozitív vagy semleges kép él az Európai Unióról.** A pozitív és a neutrális álláspontot is a megkérdezettek egyaránt négytizede foglalja el, és csak minden ötödik válaszadó gondol negatívan az EU-ra. Régiós összehasonlításban is kedvezőnek mutatkozik a magyar adat, a visegrádi országok közül csak Lengyelországban jobb az EU általános megítélése. **Alapvetően stabilan a pozitív tartományban vannak az EU-val szembeni érzületek Magyarországon, ugyanakkor némi imázs erózió és bizalomvesztés megfigyelhető volt 2010 és 2015 között.**

Bár az EU-ról alapvetően inkább kedvező kép él a magyarokban és általánosan az EU-ban is, az Unió által jelenleg követett irányvonalat már egészen másként ítélik meg. A 2015-ös adatok szerint **relatív többségben vannak Magyarországon, akik szerint az EU-ban rossz irányba mennek a dolgok:** a válaszadók közel négytizede (38%) látja

<sup>25</sup> [http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/27/euroszkeptizmus\\_magyarorszagon.pdf](http://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/27/euroszkeptizmus_magyarorszagon.pdf) (4. oldal)

<sup>26</sup> <https://www.facebook.com/median.hu/photos/a.1378324522412809.1073741828.1377199592525302/1690219394556652/?type=1&theater>

<sup>27</sup> <http://www.origo.hu/itthon/20160713-eu-tagsag-felmeres-kutatas-szazadveg.html>

kedvezőtlenül az európai folyamatokat. Ezzel szemben jóval kevesebben, minden negyedik magyar értékeli pozitívan a jelenlegi uniós fejleményeket.

## **Az Európai Unióval kapcsolatos asszociációk**

Ami az Európai Unió legfontosabb pozitív hozadékait illeti, **a magyarok számára az Unió legfontosabb előnye a közös piac, a tőke, az áru, a személyek és a szolgáltatások szabad áramlása. Második helyen a tagállamok közötti béke fenntartása, a dobogó harmadik fokán pedig a cserediákprogramok állnak.** Az európai béke megteremtését és fenntartását Magyarországon az uniós átlagnál sokkal kevesebben sorolják az EU legfőbb vívmányai közé (39%), és csupán a magyarok tizede nem tud semmilyen pozitívumot társítani az Európai Unióhoz.

A magyarok számára **az uniós állampolgárok más tagállamokba történő szabad utazása, tanulása és munkavállalása jut eszébe elsőként az EU-ról**, tizből négyen (41%) adtak ilyen választ. **A gyakori magyarországi asszociációk között szerepel a külső határok feletti nem megfelelő kontroll, valamint a kulturális sokszínűség is** – ezek állnak a második és a harmadik helyen. **Tanulságos ugyanakkor, hogy a gazdasági fellendüléshez és a szociális védelemhez kapcsolódó asszociációk igen ritkának számítanak a magyar és más európai állampolgárok körében is.** Az európai átlagnál jóval **kevésbé vélekednek úgy a magyarok, hogy az EU révén nagyobb beleszólásuk lenne a világ dolgaiba.** Érdekesség ugyanakkor, hogy a magyarok az EU28 átlagánál jelentősen **kisebb arányban kapcsolják az EU-hoz a bürokráciát** (15% szemben az uniós 24%-kal), **és feleakkora mértékben gondolják, hogy az EU fölösleges pénzkidobás lenne.**

**Ezzel együtt azonban az EU demokratikus működésének erős kritikája, hogy minden második megkérdezett szerint a hazájuk érdekeit nem megfelelően veszik figyelembe az EU-ban.** Magyarországon csak tizből négy válaszadó gondolja úgy, hogy az ország érdekei érvényesülnek az európai intézményrendszer keretein

belül - ez egyébként pontosan megegyezik az EU28 átlagával. Ezzel ellentétes véleményen van Magyarországon a válaszadók 55%-a.

Magyarországon alapvetően az uniós trendekhez igazodik a további integráció megítélése. **Az EU-átlaghoz hasonlóan a legkiemelkedőbb támogatottságot a magyarok körében is az uniós polgárok szabad mozgása élvezi, több mint háromnegyedük ért ezzel egyet. A közös energiapolitika iránt szintén az uniós átlaggal megegyező igény mutatkozik** Magyarországon is: tízből heten szükségesnek látják az energetikai döntések tagállamok feletti összehangolását. **Az EU tagállamainak közös biztonság- és védelempolitikája a harmadik legtámogatottabb integrációs terület Magyarországon.** Az utóbbi év magyar kormányzati politikájának fényében nem meglepő, hogy **a bevándorláspolitikai területén történő együttműködést jóval kevésbé támogatják itthon,** mint az Európai Unióban általában. Míg a 28 tagállamban átlagosan 70%-hoz közeli a közös migrációs politika iránti igény, addig Magyarországon csak 55%-nyi támogatót találunk, miközben az ellenzők tábora is igen jelentős, 40% körüli.

**Az euró, mint közös európai fizetőeszköz tekintetében erősen megosztottak a magyarok: csak minden második magyar támogatja, miközben közel ugyanennyien elutasítják** azt. Ez az Unió átlagánál némileg gyengébb értéket jelent. Az uniós szinten leginkább elutasított integrációt erősítő törekvést, az új EU-tagállamok felvételét viszont jelentősen kedvezőbben ítélik meg Magyarországon, mint az EU egészében. Míg a 28 tagállamban összességében az ellenzők adják a lakosság felét, és a támogatók csak nagyjából 40%-os arányban vannak, addig Magyarországon épp fordított az arány.

### **Az EU-ba vetett bizalom**

Az Európai Unió és a nemzeti politika iránti állampolgári bizalom szintjét elemezve, a 2010-es és 2015-ös közvélemény-kutatási adatok alapján három következtetés vonható le. Egyrészt, a számos krízis következtében az európai polgárok az elmúlt 5 év

alatt vesztek bizalmukból az Európai Unióval szemben. Másrészt, **bár csökkent az EU-ba vetett bizalom Magyarországon, a magyar állampolgárok még így is kevésbé euroszeptikusok, mint az EU-tagállamok átlaga.** Harmadrészt, **a bizalomvesztés nagyobb volt a hazai politika irányában, mint az EU felé: nagyobb mértékben csökkent a bizalom a belpolitikai szereplőkkel szemben mind EU-s, mind magyar szinten, mint az uniós intézmények tekintetében.**

**Az elmúlt öt évben Magyarországon is többségbe kerültek azok, akik elvesztették hitüket az Európai Unióban.** 2010-ről 2015-re 55%-ról 41%-ra csökkent az EU iránti bizalom, és ezzel egyidejűleg 30-ról 51%-ra nőtt a szkeptikusok tábora, tehát jelentős visszaesésről és trendfordulóról beszélhetünk, az uniós átlagnál (32% bizakodó az 55%-nyi szkeptikussal) azonban még így is valamelyest kedvezőbb a helyzet Magyarországon.

**Ráadásul a nemzeti politikai intézmények iránt már 2010-ben is általános bizalomhiány volt a jellemző, és a parlamentben, a kormányban, illetve a politikai pártokban is kevésbé bíznak a magyarok, mint az Európai Unióban.** Míg a parlamentben csupán 30%-uk, a kormányban egyharmaduk, a pártokban pedig mindössze 16%-uk tud megbízni, addig az Európai Unióban több mint négytizedük.

**Jelenleg sem az Európai Unió, sem a nemzeti politikai intézmények nem élvezik az állampolgárok többségének bizalmát.** A számok azt is mutatják, hogy az intézményi bizalom mértéke nem feltétlenül van összefüggésben az úgynevezett demokratikus deficittel. **Összességében megállapítható, hogy az európaiak nagy része még mindig nagyobb bizalommal fordul az EU-s intézményekhez, mint saját politikai vezetéséhez,** akik elvileg szorosabb kapcsolatban vannak az állampolgárokkal. Bár az Európai Unió megítélése romlott az elmúlt időszakban, **a nemzeti politikai intézmények hasonló ütemű hitelvesztésének fényében ez nem nevezhető az európai projekt kudarcának.** A kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy **a politikai elittől való elidegenedés, és a fennálló intézményrendszer működőképességébe vetett bizalom csökkenése egy olyan rendszerszintű válságot takar, ami nem kötődik szorosan a brüsszeli döntéshozatali**

**mechanizmus hatékonyságával való elégedetlenséghez.** A 2010-es és 2015-ös adatokat összehasonlítva azt látjuk, hogy **az intézményi válság problémája valós jelenség, de ennek hátterében elsősorban nem az uniós inkompetencia percepciója, sokkal inkább a fennálló politikai rendszer egészéből való kiábrándultság áll.**

#### 4. Konklúzió

A magyar társadalom rendszerváltással és a demokráciával kapcsolatos elvárásaiból világosan kitűnik, hogy a magyar politikai elit 1990-et követően folyamatosan alábecsülte a jóléti aspektusok jelentőségét. A magyarok többsége számára a demokrácia az anyagi előrelépés és a szociális biztonság reményét jelentette. A rendszerváltás óta eltelt negyedszázad azonban a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésével járt együtt, ami azt is jelentette, hogy teljes régiók kerültek a vesztesek közé, megnőttek továbbá a különbségek város-vidék viszonylatban is, és az átalakulások eredményeként főként az alacsonyabb végzettségűek, a kezdetben is rosszabb helyzetben lévő társadalmi csoportok kerültek még rosszabb helyzetbe. Ebből fakadóan nem meglepő, hogy a kiábrándulás a rendszerváltásból gyorsan megtörtént: már az 1990-es közepén a magyarok fele szerint rosszabbnak bizonyult az új rendszer, mint a régi. Ez a vélekedés a 2010-es évekre sem változott jelentősen, a relatív többség továbbra is rosszabbnak látja a magyarok helyzetét a rendszerváltás előttihez képest.

A magyar társadalomnak a rendszerváltásról alkotott negatív megítélése elsősorban a növekvő munkanélküliségből és a megnehezült társadalmi mobilitásból, a társadalmi különbségek növekedéséből, valamint a szociális biztonság csökkenéséből fakad. Ez a vélekedés, a kapitalizmussal és a demokrácia teljesítményével kapcsolatos elégedetlenség nem vezetett ugyan ahhoz, hogy a diktatúra népszerű berendezkedés legyen, de intő jel, hogy a magyar társadalom harmada számára már egyre megy, hogy demokrácia vagy diktatúra van az országban – mivel nem számítanak már arra, hogy a demokrácia egyértelmű pozitív változást tudni hozni az életükben. Mindez igencsak



megkönnyítette azt, hogy 2010 után a Fidesz alapvetően átalakítsa a magyar demokratikus intézményrendszert, és azt is lehetővé tette, hogy ezek a radikális változások – amelyek az igazságszolgáltatást, a média világát, a független ellenőrző intézményeket és a választási rendszert egyaránt érintették – csekély társadalmi ellenállással keresztülvihetők legyenek. Ez egyben fontos tanulság lehet más európai országok számára is: az egyenlőtlenségek növekedése, a szociális feszültségek kezeletlensége meggyengíthetik a demokratikus alapokat is, és olyan elitellenes hangulathoz vezethet, amely megágyazhat a status quo radikális felforgatásával kampányoló anti-establishment további előretörésének. Mivel a magyarok szubjektív problématerképén továbbra is a szegénység, a munka világa, a szociális ellátórendszer gyengeségei szerepelnek az élen, kijelenthető, hogy a demokrácia megítélésének javításához az út Magyarországon elsősorban az egzisztenciális, jóléti kérdések terén elért eredményeken keresztül vezet.

A magyar társadalomra általános bizalomhiány jellemző, amely az intézmények mellett a személyközi kapcsolatokat is áthatja. A bizalom hiánya a demokrácia és a politikai rendszer minőségének, legitimitációjának erodálása mellett a gazdasági fejlődést is gátolja, a személyközi interakciókon keresztül pedig a társadalmi kohézióra is negatív hatást fejt ki. Az állami intézményekbe vetett bizalom hiánya paradox módon az állami felelősségvállalás iránti erős igénnyel párosul: a magyarok elsősorban az államtól várják anyagi biztonságukat, jólétüket. Ezzel párhuzamosan magas fokú a társadalmi egyenlőtlenségek elutasíthatósága is. A demokratikus alapértékek között is kiemelt szerepe van a magyarok számára a gazdasági prosperitásnak, az állam újraelosztó szerepének. A pártválasztás kevésbé szakpolitikai alapon történik, a gazdasági helyzetértékelés azonban erősen befolyásolja a leadott voksokat. A paternalizmus iránti kereslet pedig arra irányította a pártokat, hogy sokszor baloldali gazdaságpolitikai lépéseket támogassanak akkor is, ha egyébként kulturális-társadalmi szempontból konzervatív ideológiájúak. A baloldal helyzetét ez nagyban megnehezíti. Egyrészt azért, mert a rendszerváltás utáni első húsz évből tizenkettőben a szocialisták voltak kormányon, és így a rendszerváltás utáni elmaradt gazdasági-szociális eredményekért is jórészt őket teszik felelőssé a magyar választók, másrészt azért, mert a baloldal által



üresen hagyott ideológiai térben immáron jobboldali pártokkal (a kormányzó Fidesszel és a szélsőjobboldali Jobbikkal) is versenyt kell futni. Ez utóbbi különösen komplikálttá teszi a baloldali gazdaságpolitikai hitelesség visszaszerzését a magyar baloldal számára.

A magyar társadalomban tapasztalható általános bizalomhiány nem csak azért káros, mert a politikai rendszerre és a demokrácia minőségére gyakorol negatív hatást – hiszen ha az állampolgárok nem bíznak választott politikusaikban, vezetőikben, akkor a demokratikus folyamatokban való részvételben sem lesznek érdekeltek –, hanem alapvető társadalmi értékek, mint a tolerancia, szolidaritás kibontakozását is gátolja. Mindez pedig a társadalmi kohézió erodálása mellett a gazdasági prosperitás lehetőségét is korlátozza, vagyis a bizalmatlanság a társadalmi élet minden területét kedvezőtlen hatást gyakorol.

Fontos kiemelni, hogy az ország bajaiért a választók nem tekintik bűnbaknak az Európai Uniót, annak ellenére sem, hogy 2010 óta jelentősen felerősödött az euroszeptikus propaganda Magyarországon. Az Európai Unióra vetett bizalom ugyan csökkent 2010 után, de a magyar politikai intézmények iránti bizalom még inkább. Általános rendszerszintű bizalmatlanságról van tehát szó, amely a politika minden szintjét eléri. A legfontosabb asszociációk továbbra is pozitívak az európai integrációval kapcsolatban, és az ország EU-s tagságának támogatottsága is stabilan a pozitív tartományban van, de érdemes megjegyezni, hogy a magyar választók immáron az uniós tagságot sem kötik fejben a gazdasági prosperitáshoz és a szociális biztonsághoz. Ez pedig hosszú távon – a demokrácia megítéléséhez hasonlóan – az európai integrációba vetett hitet is alááshatja.

Összességében megállapítható, hogy a politikába való beleszólás lehetősége és a különböző szabadságjogok nem érnek fel a magyar választók számára a létbiztonsággal, az anyagi jóléttel, a biztos munkahely ígéretével. A magyarok jelentős része számára utóbbi dimenziókban a rendszerváltást követő negyedszázad kudarcos időszaknak számít. Olyan politikai vízióval és szakpolitikai kezdeményezésekkel

fordítható át esetleg ez a negatív megítélés, amelyek – az emberek várakozásaival, reményeivel összhangban – csökkentik az egyenlőtlenségeket, erősítik a társadalmi mobilitás lehetőségét, általában véve egy igazságosabb országot teremtenek, ahol a munkahely és a megélhetés biztosabb lábakon áll, mint az utóbbi 25 évben. A fő feladat tehát a gazdasági prosperitás feltételeinek megteremtése, és annak megosztása a társadalom minél szélesebb köreibben, annak érdekében, hogy jóval többen érezhessék magukat a folyamatosan alakuló világ nyerteseinek, mint veszteseinek. Mivel a kormányzó Fidesz erre az elégedetlenségre alapozva vihette át illiberális törekvéseit, de egyben éppen az egyenlőtlenségeket és a szociális feszültségeket nem tudta kezelni 2010 után, ez lehetne az a terület, amelyen a baloldal hosszú távon eséllyel kelhetne versenyre a jobboldallal.

## Impresszum

### **Impresszum**

© 2016

#### **Friedrich-Ebert-Stiftung**

Kiadó: A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája

H-1056 Budapest, Fővám tér 2-3

Tel.: +36-1-461-60-11

Fax: +36-1-461-60-18

E-Mail: [fesbp@fesbp.hu](mailto:fesbp@fesbp.hu)

Honlap: [www.fesbp.hu](http://www.fesbp.hu)

***A jelen tanulmányban kifejtett nézetek a szerző nézetei, és nem feltétlenül tükrözik a Friedrich-Ebert-Stiftung nézeteit. A Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) által megjelentett és a honlapján található bármely anyagot tilos kereskedelmi forgalomba helyezni, megjelentetni a FES előzetes írásbeli engedélye nélkül.***